

Piet Meertens, *In het voetspoor van Henriëtte Roland Holst. Radicalen en religieuze socialisten in Nederland*. Ingeleid door Ger Harmsen. Uitg. A. W. Sijthoff, Alphen aan den Rijn (1982). Paperback. f 24,50.

Tijdens zijn werkzaam leven heeft, de nu hoogbejaarde, dr. P. J. Meertens artikelen geschreven die bewijzen dat hij niet slechts een vooraanstaand Neerlandicus en directeur van het bekende Instituut, te Amsterdam, voor Dialectologie, Volkenkunde en Naamkunde is geweest maar eveneens een goed kerkhistoricus. Zij betreffen veelal non-conformisten, met wie hij zich geestelijk verwant voelde en die hij met liefde tekende in hun grandeur et misère. Om hem, die zoveel deed voor het *Jaarboek voor de geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging in Nederland*, te eren besloot de redactie van genoemd *Jaarboek* diverse van zijn opstellen gebundeld uit te geven. Het is een keurig uitgevoerd boek geworden, waarmee zowel auteur als lezer gelukkig zullen zijn. De meeste artikelen hebben betrekking op de historische relatie (of het ontbreken daarvan) tussen christendom en socialisme. Het is verheugend dat de redactie van het *Jaarboek* juist deze artikelen uitzocht en daarvoor blijkbaar belangstelling verwacht. De tijd ligt nog niet ver achter ons waarin bijna ieder die zich aan één van beide stromingen wijdde aan de andere voorbijging. Meertens was de geleerde die steeds het èn-èn heeft benadrukt en een brug heeft willen slaan. Hij schrijft boeiend over Henriëtte Roland Holst die hem altijd inspireerde en over negentiende-eeuwse figuren die weinig voor het voetlicht kwamen. Als hij over het Reveil wil vertellen doet hij dat niet via Willem de Clercq, maar via diens recalcitrante zoon Gerit. Radicale christenen als de Zwijndrechtse Nieuwlichters en Enka (de eerste in de openbaarheid tredende rechtzinnige christen-socialiste) beschrijft hij even graag als de radicale Middelburgse familie Baart met haar progressieve dochters. Steeds treedt hij achter zijn figuren terug, zoals blijkt uit de (soms té) uitvoerige citaten die hij veelal ontleende aan moeilijk bereikbare tijdschriften.

De bundel, waarvoor wij erkentelijk zijn, zou nog aan waarde gewonnen hebben als een personenregister en illustraties waren toegevoegd en de literatuurlijst achterin was gecomplementeerd. Node mist de gebruiker daar een titel als K. H. Miskotte's *Messiaansch verlangen*, dat Meertens zeker heeft gekend en gebruikt.

P. L. Schram

Quaadvlieg, G. M. I., *Orgels in Limburg*, Zutphen, Walburg Pers (1982). 111 blz., 25 afb. f 18,50.

In een typografisch fraai verzorgd boekje, voorzien van veel mooie foto's, wil de auteur ons kennis laten maken met het Limburgs orgelpatrimonium. In vijf pagina's Inleiding passeert de geschiedenis van de Limburgse orgelbouw de revue, vanaf de dertiende eeuw tot heden. Veel ontwikkelingslijnen of culturele verbindingen weet de schrijver hier niet aan te geven: curieuze details volgen elkaar keurig chronologisch op, en de negentiende eeuw wordt in negen regels geschetst (terwijl de helft van de te bespreken orgels in het boek uit deze periode stamt). Het grootste deel van het boek is gevuld met uitvoerige beschrijvingen, inclusief disposities, van zo'n zestig nog bestaande,